
POROČILA O KNJIGAH IN DOGODKIH BOOK REVIEWS AND REPORTS

Najnovejše zgoščenke slovenske ljudske glasbene in plesne ustvarjalnosti iz arhivov Glasbenonarodopisnega inštituta

Drago Kunej in Marko Terseglav, *Bog daj dobro leto. Ljudska pesemska dediščina Adlešičev* = *May God grant you a good year: Folksong heritage from Adlešiči*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, cop. 2011. 1 CD (61 min, 52 sek), stereo (Iz arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta).

Mojca Kovačič, *Pritrkavanje = Bell chiming*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, p, cop. 2011. 1 CD (62 min, 15 sek), stereo (Iz arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta).

Drago Kunej in Rebeka Kunej, *Slovenske ljudske plesne viže, Prekmurje in Porabje = Slovene folk dance music, Prekmurje and the Raba Valley*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, cop. 2011. 1 CD (51 min, 15 sek), stereo (Iz arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta).

Tri nove zgoščenke, ki jih v letu 2011 izdal Glasbenonarodopisni inštitut (GNI) ZRC SAZU, prinašajo tri različne pristope glede na njihove geografske omejitve ter predstavljeno ustvarjalno dejavnost. Prva se nanaša na manjši kraj (Adlešiči v Beli Krajini) ter na tamkajšnje pevsko izročilo, druga na dve slovenski pokrajini, Prekmurje in Porabje, in njuni plesni tradiciji, tretja pa na širše slovensko etnično področje, Slovenijo z Rezijo, ter na poseben inštrumentalni pojav, pritrkavanje, poznano na tem območju. Vse tri zgoščenke prinašajo gradivo, ki ima samo po sebi nespodbitno estetsko, zgodovinsko in znanstveno vrednost, izbor in razvrstitev pa odsevata na eni strani rezidualno zgodovinsko, geografsko in institucionalno (nacionalno) pogojeno ideološko in metodološko usmeritev GNI, po drugi pa mestoma novo porajajoče se težnje posamičnih raziskovalcev, da bi presegli omenjeni okvir (prim. Williams 2005: 229–248).¹

Kakor uvodoma nakaže Marko Terseglav, pisec spremne besede in poleg Draga Kuneja avtor izbora posnetkov, so izhodiščna merila za pripravo zgoščenke *Bog daj dobro leto. Ljudska pesemska dediščina Adlešičev* z geografsko omejitvijo na kraj Adlešiči tri: tamkajšnje dolgoletno ohranjanje pevskega izročila, ki traja še danes, »izvrstno adlešičko narodopisno bogastvo« ter zgodovinski pomen Adlešičev za zgodovino snemanja ljudske glasbe v Sloveniji. Iz poslušanja zgoščenke in branja spremne besede pa imam kot poslušalec občutek, da so vsa tri merila, ki so že v izhodišču določena precej ohlapno, posledično tudi v celoti neizpolnjena ter da zgoščenci manjka trdno in poenoteno izhodišče, ki bi osmislilo izdajateljski projekt. Če Terseglav na prvem mestu govori o izročilu, ki se v Adlešičih ohranja še danes, zgoščenska tega ne prikaže,

¹ Razkorak med starejšimi in novo porajajočimi prizadevanji GNI je viden v samem poimenovanju inštituta, ki se doma naslavlja kot *Glasbenonarodopisni inštitut*, za tujce (in mednarodno strokovno javnost) pa s sodobnejšim poimenovanjem *Institute of Ethnomusicology*.

saj so zadnji izbrani posnetki na njej iz leta 1987. Glede na drugi kriterij, »narodopisno bogastvo« Adlešičev, predstavljeno na zgoščenci, je – razen nekaterih ikoničnih primerov, ki so že dolgo poznani v slovenski glasbeni folklori in tudi že zapisani na različnih nosilcih zvoka (npr. kresovanje in jurjevsko koledovanje) –, precej (sicer po svoje povsem zanimivih) pesmi (npr. št. 6, 7, 9, 23, 24, 26), katerih razlogi za uvrstitev pa so iz stališča treh izhodiščnih meril, ki bi naj poenotili izbor, neupravičeni ali pa v knjižici vsaj nepojasnjeni. Poleg tega so na zgoščenci pesmi, ki so splošno belokranjske (št. 3, 14, 15, 17, 19, 20, 23, 26, 27), o čemer govorijo tudi spremne opombe, in se razen v izvedbi ne nanašajo posebej na Adlešiče (ali pa to v knjižici ni posebej pojasnjeno). Glede na zadnje merilo, zgodovinski pomen posnetkov, sta na zgoščenci le dva od osemintridesetih posnetkov, ki jih je na voščene valje v Adlešičih leta 1914 posnel dr. Juro Adlešič, in trije izmed prvih posnetkov GNI (na magnetofonski trak) iz leta 1955, ki so bili prav tako posneti v Adlešičih. Zgoščenska torej nima neke trdne osnove.

Izbor je narekovala tudi oblikovna raznovrstnost pesmi, posnetih v Adlešičih, ki so obredne, pripovedne, ljubezenske, pivske, ter po ena plesna, nabožna, obsmrtna in domoljubna; so pa na zgoščenci razvrščene zaporedno, ne po togih oblikovnih in tematskih značilnostih, temveč po estetskih merilih.

Omejitev na manjši kraj, v tem primeru na Adlešiče, je za raziskovalce lahko prednost (metoda je zgodovinsko primarni pristop v antropologiji in etnomuzikologiji glasbenih kultur), ki se tako lahko osredinijo na temeljit prikaz glasbenega življenja manjše skupnosti in posledično poudarijo tamkajšnje družbene in kulturne značilnosti (idealno skoz neko teoretsko prizmo), ki presejajo skoz glasbeno dejavnost. Pričujoča zgoščenska te priložnosti ne izrabi, saj se predvsem osredinja na glasbene, tekstovne in zgodovinske podatke o samih pesmih, se pa povsem izogne prikazu kraja, ljudi, družin, posamičnih hiš ter glasbeni povezanosti Adlešičev s sosednjimi kraji. V tem primeru metodologija sledi ideološki ciljni usmerjenosti inštituta, ki je primarno pozoren na produkt, »narodopisno bogastvo«, in estetizirano preteklost, pri tem pa zapostavlja proces, kompleksnosti in protislovja kulturnega življenja ter politično sedanost (zato lahko npr. v raziskavah GNI najdemo pretekle uskoške tradicije, ne pa sodobnih družbenih in kulturnih priseljskih procesov).

Na podobne vsebinske, vrednostne in metodološke okvire GNI po svoje kažeta, do določene mere pa jih tudi presegata, drugi dve zgoščenci oziroma njuni avtorji. Avtorica zgoščence *Pritrkavanje*, Mojca Kovačič, ki je tudi doktorirala na to temo (Kovačič 2009a), presega okvir dosedanje raziskovalne dejavnosti GNI na tem področju, kar se kaže tudi na pričujoči zgoščenci. Na prvem mestu ovrže tezo, z izborom posnetkov na zgoščenci sicer to zgolj naznači, da je pritrkavanje (zgolj) slovenska posebnost, saj podobne načine igranja na zvonove poznajo tudi drugi evropski narodi (Kovačič 2009b), vendar hkrati ugotavlja, da so Slovenci na tem področju z vrsto društev, tekmovanj, srečanj in izobraževalnih dejavnosti verjetno najbolj organizirani. V primerjavi s prvo zvočno izdajo posnetkov pritrkavanja v Sloveniji (Strajnar 1985), ki jo je pripravil Julijan Strajnar, tudi sodelavec GNI, prinaša ta izdaja nove posnetke, ki jih je na terenu posnela avtorica, in tako kronološko dopolnjuje starejšo izdajo. Poleg tega se Kovačičeva na zgoščenci ne omeji le na »tradicionalne« oblike pritrkavanja, kakor je bilo to pri prvi izdaji, temveč predstavi tudi mlade tekmovalce in nove viže in tako ponudi celovitejši pregled pritrkovalske dejavnosti. Na podoben način kakor pri prvi izdaji pa predstavi glasbeno raznovrstnost in raznovrstnost načinov pritrkavanja po različnih krajih in pokrajinah Slovenije

in v zamejstvu, le da z izčrpnimi razlagami in pojasnili v spremni besedi. Obe izdaji vsaka po svoje prinašata po nekaj zanimivih posnetkov, ki jih na drugi ni. V izboru Kovačičeve so to posnetki manjših improvizacij (4), samostojno pritrkavanje na tri zvonove (15), izredno melodična izvedba napeva ljudske pesmi »Abraham ima sedem sinov« (18), »lovljenje kemblja« (22), »krožno« pritrkavanje (23) ter primer z ritmičnim vzorcem »konjskega topota« (27). Avtorica poudari tudi dejstvo, da so v tradicionalno moški dejavnosti pritrkavanja v Sloveniji vse bolj navzoče tudi (mlajše) ženske, kar v knjižici ponazori s fotografijo, vendar pa na posnetkih ni takšnega primera.

Soavtorica zgoščenke in avtorica spremnega besedila na tretji zgoščenki, *Slovenske ljudske plesne viže. Prekmurje in Porabje*, Rebeka Kunej, se v uvodni besedi na prvem mestu usmeri k popravljanju napak sodelavcev GNI in drugih raziskovalcev na prekmurskem in porabskem območju pri raziskovanju in snemanju plesno-glasbene zapuščine. Kunejeva poudarja, da so bili v preteklosti preveč pozorni le na določene kraje in določene glasbeno-plesne oblike in so s tem ustvarili pomanjkljivo (in stereotipno) podobo področja ter posledično tudi pomanjkljiv arhiv posnetkov, iz katerega s soavtorjem Dragom Kunejem črpata posnetke za pričujočo zgoščenko. Obenem obžaluje, da se sodelavci GNI v preteklosti niso posvečali manjšinam (to ne velja le za vzhodno Slovenijo, temveč v veliki meri še danes za vse področje njihovega delovanja), in tako ne more predstaviti večkulturne pisanosti omenjenega področja. Kljub zgodovinsko pogojenim omejitvam skušata avtorja predstaviti celovitejšo podobo, upošteva plesne oblike in zastopanost krajev, ter tudi z vključitvijo dveh madžarskih plesov, ki so jih med svoje vključili in prilagodili slovenski ljudje v Prekmurju in Porabju. Na zgoščenki je tudi nekaj ustnih pripovedi in opisov plesov ter zapetih plesnih melodij in parafraz, kar popestri zvočno in vsebinsko podobo, in nekaj primerov inštrumentalne igre, petja in plesa, posnetih v kontekstu izvedbe, predvsem s posnetki iz poroke v Odrancih leta 1964. Poleg raznovrstnega plesnega izročila in viž iz Prekmurja in Porabja so na zgoščenki tudi različni zgodovinski arhivski posnetki Kociprove bande in Tria Baranja. Pri tem pa je treba tudi omeniti, da je v izboru le en novejši posnetek (iz leta 1999). Zgoščenska zvočno dopolnjuje knjigo *Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem: Prekmurje in Porabje* (Ramovš 1996). Namenjena je strokovni javnosti in predvsem folklornim skupinam in posameznikom, ki se želijo učiti slovenskih ljudskih plesov omenjenega področja. Obenem pa avtorja zgoščenke želita popraviti vtis o »zvočnosti plesnih viž Prekmurja ...«, ki jo danes ponuja popularna glasba, iščoča navdih v ljudski glasbi tega območja.

Vse tri zgoščenke prinašajo posnetke, ki jih vsekakor priporočam za poslušanje. Vendar pa kljub zelo dobrodošlim prizadevanjem (mlajših) raziskovalcev in avtorjev, da bi presegli metodološke in ideološke značilnosti institucije, zgoščenke v svoji paradigmatiki usmerjenosti še vedno sledijo poglavitnim in vnaprej postavljenim (rezidualnim) usmeritvam GNI. Te so metodološko in ideološko večinoma omejene na promoviranje in dopolnjevanje slovenske narodnostne identitetne politike, ne pa npr. na njeno prepraševanje v različnih oblikah glasbene in (lastne) raziskovalne dejavnosti (gl. tudi »kratko zgodovino« in »poslanstvo«, posamične projekte in druge publikacije GNI na strani <http://gni.zrc-sazu.si> ter jih primerjaj s sosednjimi in drugimi evropskimi podobnimi ustanovami), in s tem skoraj na izključno raziskovalno omejenost GNI na zgolj slovenske tradicije (z občasnimi in obrobni izjemami, ki zgolj potrjujejo pravilo).

LITERATURA

Kovačič, Mojca

2009a *Pritrkavanje. Etnomuzikološka fenomenologija pojava in njegova vključenost v slovenski in evropski prostor. Disertacija*. Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici.

2009b Pritrkavanje. Nacionalna posebnost ali umišljena tradicija? *Traditiones* 38 (1): 287–307 (DOI: 10.3986/Traditio2009380119).

Ramovš, Mirko

1996 *Polka je ukazana. Plesno izročilo na Slovenskem. Prekmurje in Porabje*. Ljubljana: Kres.

Strajnar, Julijan

1985 *Pritrkavanje*. Ljubljana: Helidon; Maribor: Obzorja.

Williams, Raymond

2005 *Navadna kultura. Izbrani spisi*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

David Verbuč

Marija Stanonik, *Folkloristični portreti iz treh stoletij. Od baroka do moderne*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012. – 424 str., ilustr.

Knjiga prinaša 18 portretov zbiralcev slovstvene folklorne iz treh stoletij: Janez Vajkard Valvasor (1641–1693), Janez Svetokriški (1648–1741), Marko Pohlin (1735–1801), Urban Jarnik (1784–1844), Peter Danjko (1787–1873), Anton M. Slomšek (1800–1862), Matevž Ravnikar - Poženčan (1802–1864), Anton Murko (1809–1871), Stanko Vraz (1810–1851), Emil Korytko (1813–1839), Janez Trdina (1830–1905), Matija Valjavec (1831–1897), Viljem Urbas (1831–1900), Gregor Krek (1840–1905), Stanislav Škrabec (1844–1918), Gašper Križnik (1848–1904), Simon Rutar (1851–1903), Karel Štrekelj (1859–1912).

Večina razprav je bila že objavljenih na drugih mestih, novost v knjigi pa so poglavja o Emilu Korytku, Marku Pohlinu in Simonu Rutarju. Vendar gre poudariti, da je bilo snovanje portretov dolgoročni del raziskav avtorice in tudi Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, zato se je uresničevalo v dolgih presledkih. Avtorica se je namreč ob snovanju slovstvene folkloristike kot vede ob teoretičnih vprašanjih veliko posvečala tudi zgodovini nastajanja in razvoja vede, tako terenskega dela kakor raziskav. Ne glede na ponovitev nekaterih objav je izrednega pomena, da imamo kot nadaljevanje in dopolnilo monografiji iste avtorice *Zgodovina slovenske slovstvene folklorne* (Ljubljana: Slovenska matica, 2009) pričujočo knjigo, v kateri so zbrani portreti vseh pomembnejših zbiralcev slovstvene folklorne do moderne.

V knjigi predstavljeni možje so bili izredno širokega obzora in z različnimi poklicnimi in življenjskimi potmi: od duhovnikov, učiteljev do čevljarja/trgovca, vse pa je pri zbiranju slovstvenofolklorne gradiva gnala predvsem strast do izročila, ki prehaja iz roda v rod. Pri vsakem so podani osnovni podatki o njegovem življenju, nato stališče do jezika in prispevek pri zbiranju in obravnavanju slovstvene folklorne. Pri posamičnih zvrsteh (folklorni obrazci, folklorno pesništvo in folklorno pripovedništvo) so jasno razvidna glavna zanimanja posameznika, poudarki in